

Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Düzce Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Düzce/TÜRKİYE
mehmeteminuludag@duzce.edu.tr
ORCID

Deniz POLATER

Düzce Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
denizpolater@hotmail.com
ORCID

**DÂRU'L-HİKMETİ'L-İSLÂMİYE
VE MEHMET ÂKİF**

DÂRU'L-HIKMETİ'L-ISLÂMİYE AND
MEHMET ÂKİF

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 26.08.2020
Kabul Tarihi: 14.09.2020
Yayınlanma Tarihi: 31.10.2020

Article Information: Research Article
Received Date: 26.08.2020
Accepted Date: 14.09.2020
Date Published: 31.10.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Uludağ, Mehmet Emin ve Polater, Deniz, "Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye ve Mehmet Âkif", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Sayı 13, Güz 2020, s. 228-247.

Uludağ, Mehmet Emin and Polater, Deniz, "Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye And Mehmet Âkif", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Volume 13, Fall 2020, p. 228-247.

10.28981/hikmet.785613

Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Doktora Öğrencisi Deniz POLATER

DÂRÜ'L-HİKMETİ'L İSLÂMİYE VE MEHMET ÂKİF

DÂRU'L-HIKMETI'L ISLÂMIYE AND MEHMET ÂKIF

ÖZ

Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye, Osmanlı Devleti'nin bir yandan iç işlerini düzeltmeye çalıştığı, öte yandan dış güçlerle mücadele ettiği bir dönemde kurulur. Kurumun temel görevi, İslâm diniyle ilgili yanlış yönlendirmelere engel olmak ve dinî eğitim veren okullarla ilgili çeşitli düzenlemeler yapmaktır. Ancak, kurumdan bu görünür amaçların dışında çok daha büyük vazifeler yerine getirmesi beklenir. Ahlâk ve imanı korumak, bu vazifelerden belki de en mühimidir. Nitekim Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye, her şeyden evvel bir "ahlâk kurulu" olarak görev yapar. Mehmet Âkif Ersoy, Bediüzzaman Said Nursî, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve İsmail Hakkı Bey gibi dönemin seçkin âlimlerini bünyesinde toplaması da bu kuruma verilen önemin bir göstergesi sayılabilir. Bu makaledeki amaç, Mehmet Âkif Ersoy ve Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye ilişkisini gözler önüne sermeye çalışırken bu kurumun önemini de bir kez daha vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: *Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye, Mehmet Âkif, İslâm dini, eğitim.*

ABSTRACT

Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye is founded at a time when Ottoman Empire strives to adjust its domesticities on one hand and battles with external forces on the other hand. The basic objective of the foundation is to hinder misleadings as regards to Islam and make regulations related to the schools which served as religious education. However, the foundation is expected to carry out further missions apart from its visible objectives. Protecting morals and faith may be the most significant ones out of these objective. As a matter of fact, Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye performs as "morals board" after all. The fact that Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye embodies distinguished scholars such as Mehmet Âkif Ersoy, Bediüzzaman Said Nursî, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır and İsmail Hakkı Bey may be the indicator of significancy given to this foundation. This paper tries to reemphasize the significancy of this foundation while it strives to display the relationship between Mehmet Âkif Ersoy and Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye

Keywords: *Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye, Mehmet Âkif, Islam, education.*

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak Kurtuluş Savaşı'na uzanan süreçte, Osmanlı Devleti karmaşık bir durum içerisinde bulunmaktadır. Bu durum, sosyal ve iktisadi yapı başta olmak üzere, birçok alanda düzensizlik ve çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Bu düzensizlik ve çatışmaların yaşandığı sosyal olgulardan biri de “din ve inanış”tır.

Hilafet sancağını taşıyan son devlet olan Osmanlı'da, bu dönemde iki başlılık gösteren bazı dinî meselelere çözüm bulmak, batıl inanışların yaygınlaşmasını engellemek, İslâm dinine yönelik saldırılara cevap vermek gibi amaçlarla Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye adlı bir dinî üst kurul teşekkül eder. Teşkilatın temel görevlerinden biri, İslâm dininin çeşitli şekillerde yorumlanması dolayısıyla ortaya çıkan dinî meselelerin çözümü üzerine yoğunlaşmak, diğer temel görevi ise eğitim kurumlarının işleyişini düzenlemektir (Albayrak, 2014: 75-86).

Teşkilatın yapısı ve etkin gücü göz önüne alındığı zaman, teşkilatta görev alan isimlerin fıkıh, kelim gibi çeşitli alanlarda ilmî bir yeterliğe sahip olması gerektiği görülecektir. Nitekim Mehmet Âkif Ersoy, Bediüzzaman Said Nursî, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır gibi dönemin önde gelen âlim ve sanatkârlarının bu oluşumda yer almaya başlamaları, teşkilata verilen önemi gözler önüne serdiği gibi, teşkilatın büyük ilgi çekmesine de ön ayak olur.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin şüphesiz en önemli isimlerinden biri, teşkilata Başkâtib unvanıyla atanan Mehmet Âkif Ersoy'dur. Âkif, o dönemde *Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliye Medresesi* Türk Edebiyatı Müderrisi olarak görev yapmaktadır ve kendine taltif edilen görev, kurumun en saygın görevlerinden biridir. *Ceride-i İlmiye* adlı yayın organını da yöneten bu üst kurul, dört senelik ömrü boyunca Müslüman olsun olmasın, kendilerine başvuran her kişiye, araştırmalar ve fikrî tartışmalardan sonra ihtiyaç duydukları her türlü bilgiyi sunar.

Bir bakıma günümüzdeki Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görev ve sorumluluğuna sahip bu kurum, Müslümanların dinî terbiyesine ve İslâm'ın faziletlerinin inkişafına çalışmak, bu amacı yerine getirmek için müftü, imam, vâiz ve müderrislerle diyalogda olmak, onları aydınlatmak ve bu amaca yönelik faydalı eserler yayınlamakla görevlendirilmiştir (Akman, 2009: 35).

Bu dinî üst kurulun çalışma yılları, 1918-1922 arasındaki dönemi kapsar. Bu dönem, aynı zamanda ülkenin işgal altında bulunduğu ve Milli mücadele ruhunun etkin olduğu dönemdir. Halkın, dinî kurumların desteğine ve yönlendirmelerine her zamankinden daha çok ihtiyaç duyduğu bir dönemdir. Dârülhikme, tam da böyle bir ihtiyacın karşılığı olarak doğar.

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye ile ilgili çeşitli inceleme ve çalışmalar yapılmış olsa da bu çalışmaların genel mahiyeti, teşkilatın oluşumu ve faaliyet alanlarını açıklamaya yöneliktir. Kurul üyelerinin birbiriyle ve teşkilatla olan etkileşimi konusu görebildiğimiz kadarıyla irdelenmemiştir. Özellikle, kurulun Mehmet Âkif Ersoy açısından önemi ve Âkif'in, kurulla olan münasebeti, üzerinde durulmaya değer bir önem arz etmektedir.

1) Yüksek İslâm Şûrası: Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye

Sadık Albayrak'ın verdiği bilgilere göre, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye, 12 Ağustos 1334 (25 Ağustos 1918) tarihinde, V. Mehmet Reşat'ın, Osmanlı tahtında oturduğu bir dönemde kurulur. Dönemin şeyhülislâm Musa Kazım Efendi'dir ve Şeyhülislâm, halk arasında olduğu kadar saray erkânı arasında da sözü geçen bir kimliğe sahiptir. Ancak, bu müessesenin kuruluşunda Şeyhülislâm doğrudan bir etkiye sahip değildir.

Meclis-i Mebusan 5. dönem üyelerinden Bilecik (Ertuğrul) mebusu Şemsettin Günaltay ve Urfâ Mebusu Şeyh Saffet'in teşebbüsleriyle kurulması gündeme gelen bu dinî müessese, başta Ahmed Rıza Bey olmak üzere *Meclis-i Âyan* üyelerinin itirazlarına maruz kalır. İtirazların genel nedeni, dinimizi savunmak işinin doğrudan hükümetlerin görevi olduğu ve başka müesseselerin hükümet adına görev ve yetki kullanmasının sakınca doğuracağı endişesidir (Albayrak, 2014: 11-13).

Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar devletin, içinde bulunduğu durum pek çok açıdan olumsuzluklarla doludur. Osmanlı'nın İstanbul başta olmak üzere birçok bölgesi işgal altındadır. 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkmak isteyen dış güçler, işgal ve saldırılar gerçekleştirmenin yanı sıra halk arasında infial yaratma çabasının da içindedir. Bilirler ki bir ülkeyi çökertmenin en iyi yollarından biri halk arasında infial yaratmaktır. Bu halk, Osmanlı gibi dinî hassasiyetleri olan bir millet olunca, onların inanç ve değerlerini zedelemek; hurafeler ve işgal güçleri yanlısı fetvalarla halkın kafasını bulandırmak da kaçınılmaz olur. Nitekim savaş yıllarında, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde dinî tarikatlar ve şeyhler türemeye başlar. Şeyhülislâmlık kurumunun dışında çeşitli bildiri ve fetvalar yayımlanmaya başlanır. Bu dönemde Osmanlı'da, misyonerlik faaliyetlerinin de her zaman olduğundan daha fazla olduğu görülür.

Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiye, tam da böyle bir ortamda, halkın dinî konulardaki her türlü sorusuna resmî bir kurum olarak yanıt vermek ve yabancı kişi veya kurumların İslâm dini hakkındaki sorularını yanıtlamak gibi amaçlarla kurulur. Temelde yatan kaygı ise toplumun ahlâk yapısını, inanç anlayışını ve dinî kimliklerini her türlü zararlı etkiden uzak tutmaktır. Akman'ın deyişiyle, Dârü'l-Hikme, bir yönü ile amelî bir gayeyi takip edecek dinî bir akademi, diğer bir yönüyle İslâmi ilimlerin neşrine gayret edecek bir uygulama heyeti şeklinde düşünülmüştür (Akman, 2009: 37).

Meclis-i Mebusanda "413 numaralı lâyiha" başlığı altında yapılan görüşmeler Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiyenin kuruluş aşamasına yöneliktir. Bu görüşmelerde, böyle bir kurula neden ihtiyaç duyulduğundan görevlerinin neler olduğuna, üyelerinin niteliklerinden her bir üyenin alacağı maaşa kadar tüm konular üzerinde ayrıntılarıyla durulur. Toplantıda bu kuruluşun faaliyete geçmesi için çaba sarf eden isimlerin başında gelen Şemseddin Günaltay, önceki sene *Meşihât Makamı*'nda dinî görevleri yerine getirmek üzere yeni bir teşkilat oluşturulması kararının alındığını hatırlatır. Söz konusu görevi yerine getirecek teşkilat, kanunla belirlenmiş olan Dârü'l-Hikmeti'l İslâmiyedir.

Şemseddin Bey, söz konusu hususları belirttikten sonra bu kurulun önceliklerini belirtir. Temel gaye, milleti dini ve ictimaî yönden yükseltmeye

çalışmak olmalıdır. Milleti yükseltmek istiyorsak en evvel köylerden başlamalıyız. Bilhassa köylerde intişar etmiş olan muzır mezheplerin ve hurafelerin köklerini kazıyarak, İslâmî hakikatler dairesinde onları tenvir etmeli, İslâmiyet'in esaslarını göstermeliyiz (TBMM Yayınları [TBMM], 1991: 38).

Şemseddin Bey'in belirttiği gibi, çeşitli dinî mezhepler ve hurafeler, bu dönemde özellikle köylerde yaygın durumdadır. Buralardaki batıl inanışların ve yanlış yönlendirmelerin önüne geçmek için de Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye başkan ve üyelerinin taşra vilayetlerindeki din görevlileriyle irtibatta bulunmaları gerekmektedir. Bunun yanı sıra kurumun, resmî yayın organı olan Ceride-i İlmiyye'de yayımlanacak çeşitli fetva, yazı ve makalelerle bu din görevlilerini yönlendirmek faydalı olacaktır.

Meclis-i Mebusandaki uzun müzakerelerden sonra, kurumla ilgili olarak Muvazene-i Maliye Encümeni'nin teklifi okunur. Teklif şu şekildedir:

Madde-1: -Daire-i Meşihât'ta hakayik-i diniye ve meal-i İslâmiye'yi neşr ve ta'mim ile mükellef ve üç encümene münkasım bir Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye tesis olunmuştur. Dârü'l-Hikmetin bir reisi bulunur. Âzâsı bütçe ile kabul edilecek tahsisat dairesinde tedricî olarak tezyîd edilmek suretiyle dokuzdan dîn ve yirmi birden efvun olamaz (TBMM, 1991: 43).

Bu madde aynı zamanda kurumun teşkilat yapısının ana omurgasını oluşturur. Bundan sonra birkaç küçük düzenleme yapılarak, kurumun yapısı, görev dağılımı ve kurum personelinin alacağı ücretler belirlenir.

Reis Hacı Adil Bey, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye personelinin alacağı ücretler konusunda Meclis-i Mebusan üyelerine aşağıda belirtildiği şekilde bir cetvel sunar (TBMM, 1991: 49). Bu cetvelden de anlaşıldığı üzere, kurumun görevlerinden içindeki alt kurullara, üye sayısından üyelerin alacağı ücretlere dek her şey ayrıntılarıyla görüşülmüş ve belirlenmiştir.

Şehri	Senevi		
<u>Lira</u>	<u>Lira</u>	<u>Me'muriyet</u>	
<u>Adet</u>			
100	1200	Reis	1
50	5400	Âza	9
50	600	Başkâtip	1
10	360	Birinci Sınıf Kâtip	3
8	288	İkinci Sınıf Kâtip	3
5	<u>180</u>	Hademe	3

8.028

Cetvel inceledikten sonra, yapılan bir eleştiride başkâtibin maaşı ile birinci sınıf kâtibin maaşı arasında çok büyük fark olduğu ve başkâtiplik maaşının

düşürülmesi gerektiği yönünde bir itiraz olur. Bu, bir bakıma başkâtip ile âzâ arasında bir fark olması gerektiğini de ortaya koyma çabasıdır. İtiraza cevap, Meşihât Memurîn Müdürü Bahrî Efendi'den gelir. Bahrî Efendi, başkâtibin “yazıcı” anlamına gelmediğini, başkâtibin âzâlar kadar, hatta onlardan fazla bir kudrete sahip olması gerektiğini belirtir. Başkâtibin temel görevi, encümenlerden çıkan kararları derleyip düzenlemek, uygun bir şekilde soktuktan sonra sunmak ve yayımlamaktır (Albayrak, 2014: 43). Görüldüğü kadarıyla başkâtib, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin sözcüsü konumundadır ve reisten sonraki en yetkin kişi olmak durumundadır.

Meşihat Kurumuna bağlı bulunan, bildiri ve makalelerini bu kurumun yayın organı *Ceride-i İlmiyye*'de yayımlayan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin görevlendirildiği başlıca alanlar, eğitim ve dindir. Özellikle eğitim kurumlarının sorunları, işleyişi, düzeni gibi konularda görevlendirilecek olan bu önemli kurulun resmî açılışı, 12 Ağustos 1334 (25 Ağustos 1918) pazartesi günü Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'nin sözleriyle yapılır.

Ceride-i Sofiye gazetesinde bu akademiye yapılan tayinler şöyledir: “Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye azalığına, Medrese-i Süleymaniye ilm-i kalam ders-i amm'ından Arapgiri Hüseyin Avni, Tefsir-i şerifmüderri-i amm'larından Bergamalı Cevdet, İlm-i nefis ve ahlak müderri-i ders-i amm'dan Şevket, Mantık müderri-i ders-i amm'dan Elmalılı Ahmet Hamdi, Fuzala-yı mütehayyizeden Haleb me'busu Şeyh Beşir, Şam ulemasından Şeyh Bedreddin, Senedat-ı h'akaniye şer' memuru Hayderizade İbrahim, Amasya müftisi Mustafa Tevfik, Bediüzzaman Kürdi Said Efendiler ve baş kitabetine de Darül hilafet'ül-aliye müderri-i Edebiyat-ı Türkiye müderri-i ve Sebilür Reşad baş muhariri Mehmed Akif Beg Efendi tayin buyurulmuşlardır.” (Badıllı, 2019: 601).

2) Her Şeyden Önce “Ahlâk”

Daha önce belirtildiği üzere, eğitim alanındaki çalışmalar, bu kurumun faaliyetleri arasında önemli bir yere sahiptir (Akman, 2007: 85). Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyeye yüklenen en önemli misyon eğitimidir. Kurum, *Medresetü'l Vâizîn* başta olmak üzere eğitim kurumlarının yardım istediği her türlü konuda gerekli yönlendirme, düzenleme ve tedarik işleriyle görevlendirilir. Bu kurumların sorularına yanıt vermek, müfredat programlarını inceleyerek gerekli düzenlemeleri yapmak, eğitim personeli ile kışık kömür ihtiyaçlarını karşılamaya yardım etmek ve malî konularda okul adına kararlar almak gibi önemli görevler kurulun ilgilendiği konuların başında gelir. Daha bilinçli ve bilgili vaizler yetiştirilmesini sağlamak, imam ve müezzinlerin İslâm akaidi çerçevesinde eğitim almalarına olanak sağlamak da kurumun görevleri arasında yer alır.

Eğitim alanında yetkin bir rol üstlenerek sosyal hayatla ilgili gerekli durumlarda düzenlemeler ve önerilerde bulunsa da Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyeden beklenen en önemli görev, ahlâk konusundaki bozulmaları önlemeye ve ahlâk kavramını toplumsal yapının en önemli değerlerinden biri olarak tayin etmeye çalışmaktır. Bu konu, Meclis-i Mebusan görüşmelerinde de sık sık vurgulanır.

Çeşitli etnik milliyetlerden oluşan Osmanlı toplumu, yüzyıllar boyu barış içinde yaşayan, dünyanın sayılı topluluklarından biridir. Üç kıtaya yayılmış olan Osmanlı toplumunda Türk, Arap, Rum, Slav, Ermeni, Sırp gibi farklı etnik yapı ve dinî anlayışa sahip insanlar *reaya* adı altında toplanır ve bir arada yaşarlar. Bu

birlikteliği sağlayan en önemli unsurlardan biri de toplumun ortak bir ahlâk anlayışı çerçevesinde hareket etmesidir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı'nın zayıflamasıyla, geleneksel değerler terk edilir ve bu ortak anlayış çözülmeye başlar. Kuruldan beklenen bir başka önemli katkı, İslâm dini çerçevesinde bir ahlâk anlayışını yeniden tesis etmek ve ahlâkî bozulmalar ile misyonerlik faaliyetlerine karşı önlem almaktır.

Basra Mebusu Hilmi Efendi, Meclis-i Mebusan'daki konuşmasında, kurumun yapısını anlatırken bu noktaya dikkat çeker. Darülhikmetil İslamiye, akaid, fıkıh ve ahlak kısımlarını ihtiva etmek üzere, üç kısmı cami bulunuyor. Akaidi İslamiye, itikaadiyata ve kelama müteallik olduğu için her halde ihtiyacı asriye ve medeniye ile mütenasip kütüb ve resailin tedvin ve neşri ve mekâtipte talimi bir emri zarurî halini almıştır. İkincisi, fıkıh kısmıdır. Fıkıh, muamelatı ihtiva ettiği için bunun da lüzumu herkesçe tabiidir. Üçüncüsüne gelince, bu, ahlak kısmıdır ki, bendenizce en mühim ve şimdiye kadar ihmal edilmiş bir nokta olarak gördüğüm için bu kısma daha ziyade ehemmiyet verilmesini arz edeceğim (TBMM, 1991: 42), diyen Hilmi Efendi, bir bakıma Meclis-i Mebusan'ın kurumdan beklentisini dile getirir. Görüldüğü üzere, o dönem sosyal yapısının en önemli sorunu olarak “ahlâk” olgusu görülmekte ve ahlâki bunalımların, yozlaşmaların, dinî ve millî kimliğimizin dışında hareket etmenin önüne geçmeye çalışılmaktadır.

Dikkat çeken noktalardan biri de Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin faaliyetlerinin kaydedildiği defterde üyelerin mensup olduğu komisyonlara hiç değinilmemiş ve komisyonların kendi aralarında yaptıkları toplantılar hakkında herhangi bir kayıt verilmemiş olmasıdır (Akman, 2009: 47). Kurumun 3 komisyonu ve 9 üyesi bulunurken bu üyeler her komisyona üçer kişi gelecek şekilde ayarlanır ancak kimin hangi komisyonda görev aldığı belirtilmez. Bu komisyonlara gelen konular komisyon üyeleri tarafından ayrıntılarıyla incelenir, ondan sonra yanıtlanır. Her âzânın belli bir komisyonu var mıdır yoksa bu komisyonlarda görev alan kişiler belirli aralıklarla değişmekte midir, bilinmemektedir. Reis ve âzâların değişmesi, ölümler, Mehmet Âkif ve Elmalılı Hamdi gibi isimlerin Milli Mücadele'ye katılmak üzere kurumdan ayrılmasıyla gerçekleşen azledilmelerin de bu belirsizlikte rol oynadığı söylenebilir.

Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye için, döneminin en işlevsel kurumlarından biridir, demenin yerinde bir tespit olacağı kanaatindeyiz. Dört yıllık faaliyet süresi içinde, dönemin önde gelen ilim, fikir ve sanat adamlarını bir araya getiren bu kurum, çok yönlü bir dinî kurul olarak faaliyet göstermiştir. Kendisine fikir danışılan her konuda bir görüş belirtmiş; görüş ve kararlarının tamamını Ceride-i İlmiyye'nin ilgili sayılarında yayımlayarak memleketin her köşesine ulaştırma çabası içine girmiştir. Ayrıca,

Kurum çalışmalarını yürüttüğü dönemde çok ciddi eserler telif etmekle beraber eğitim faaliyetleri, din görevlilerinin yetiştirilmesi, dini müesseselerin korunması, işgal altında olan İslam topraklarında halkın bilinçlendirilmesi, işgale karşı direnişin örgütlenmesi gibi birçok farklı alanda faaliyetler yapmıştır (Semiz, 2014: 9).

Kurul, faaliyet yaptığı dönemde, makale ve yazı yayımlama konusunda da önemli çalışmalara imza atar. *İctihad* ve *Peyam* gibi bazı yayın organlarında çıkan

İslâm aleyhtarı yazılara, misyonerlik faaliyetlerine, çocuk düşürme olayları gibi birçok toplumsal konuya yönelik makaleler yayımlar. Yaptırım gücü sınırlı olan ve halledilmesi gereken konuları şeyhülislamlığa bildirerek resmi bir yaptırım isteyen bu kurumun diğer bir önemli görevi, toplumun ahlâkî ve dinî değerlerini zararlı etkilerden korumaktır (Albayrak, 2014: 17-19).

İslâm dini, ahlâk ve edebe oldukça önem veren bir anlayışa sahiptir. Güzel ahlâk ve erdem, İslâm dininin temelinde yatan başlıca unsurlar arasındadır. İslâm'ın ahlâk ile edebe bu kadar itina göstermesine sebep, ruhları güzelleştirmesi, vicdanlara kuvvet vermesidir. Zira bu ikisi, bütün azimlerin, emellerin menşei, bütün istekle yapılan fiil ve hareketlerin kaynağıdır (Çaviş, 1974: 181-182). Görüldüğü üzere, Peygamberimizden bize miras kalan güzel ahlâk, her dönemde olduğu gibi o dönemin kültürel ve dinî yapısı açısından da en önemli değerler arasındadır. Bozulmasından endişe duyulan bu manevi değerın korunması, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin çabalarıyla, kurumdaki âlimlerin doğru yönlendirmeleriyle mümkün olacaktır.

3) Hem Başkâtib Hem Âzâ: Mehmet Âkif

Bilindiği gibi 1918'den Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923'e kadar süren zaman dilimi, Türk kurtuluş mücadelesinin verildiği dönemdir. Sevr Antlaşması'nın getirdiği ağır yükler, İstanbul'un ve Anadolu'nun birçok bölgesinin işgali, manda ve himaye tartışmaları ile iç isyanlar bu dönemde karşılaşılan büyük sorunlardır. Kurtuluş mücadelesinin de filizlenip bir ihtilal yangınına dönüşeceği bu dönem, küçük istisnalar dışında, Türkçü, Batıcı, İslamcı görüşten birçok aydını aynı çatı altında toplar. Artık, siyasi ideolojiler ve edebî anlayışlar, çeşitli kurtuluş önerileri sunmanın yanı sıra baskın özelliklerini yitirerek var olma mücadelesinin bir parçası olma vasfını yüklenmiştir. Temel kaygı, ulusal kimliğin yeniden inşa sürecinde rol oynayabilmek, bu sürecin temel parametrelerinin oluşturulmasına yol gösterebilmektir.

Dönemin düşünür ve edebiyatçıları da çeşitli türlerdeki eserleri ve işledikleri konularla bu süreçte etkin rol oynarlar. Ziya Gökalp, *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* adlı düzyazı türündeki eseri ve *Yeni Hayat* adlı şiir kitabı başta olmak üzere birçok eserinde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan kurtuluşu, Türkçülük düşüncesinin şekillendirdiği bir anlayışa ve bu anlayışın doğuracağı mücadeleye bağlar. Tanpınar; *Sahnenin Dışındakiler*'de, *Huzur*'da, bazı hikâye ve düz yazılarında çeşitli şekillerle Kurtuluş Savaşı'nı ele alır, kurtuluş çareleri arar ve kurtuluş mücadelelerini över. Yahya Kemal özellikle *Eğil Dağlar* adlı eserinde öğrencisi Tanpınar gibi Kurtuluş mücadelesine sık sık yer verir; eski İstanbul'u ve Osmanlı döneminin huzur ve refahını yâd eder. Eserdeki, Üç Tepe makalesi, hem Yahya Kemal'in sanat anlayışı hem de dönemin, Dârü'l-Hikmetin amaçlarıyla örtüşen zihniyeti hakkında yol göstericidir.

Yahya Kemal'e göre Batı tesirindeki Türk edebiyatının başlangıcından beri Anadolu'ya yalnız iki tepeden bakılmıştır: Çamlıca ve Tepebaşı. Çamlıca, Tanzimatçıların özellikle roman ve hikâyelerimde sık sık ele alıp işledikleri, Batılılaşma anlayışının ve Batı'nın İstanbul'daki coğrafyasıdır. Tanzimat edebiyatı orada başlar, şekillenir ve sona erer. Alaturka Anadolu gerçeği, Alafranga Çamlıca tepesinin tazyiki altında görünmez olmuştur. Halit Ziya başta olmak üzere

Servetifünûn sanatçıları ise, edebiyatın malzemesini yeni bir semte ve yeni bir kıtaya taşırlar. *Mai ve Siyah*'tan başlayarak Türk romanı, Anadolu yakasındaki Çamlıca'dan, Avrupa yakasındaki Tepebaşı'na taşınır. Artık Beyoğlu, tüm görkemiyle Avrupâî yaşayışın, anlayışın, edebiyatın temsilcisi konumundadır.

Yahya Kemal'in sanat anlayışı, bu iki tepenin dışında, daha millî, daha geleneksel bir yapı taşıyan Metristepe'dir (Kemal, 2017: 70-75). İnönü Savaşı'nın başladığı bu tepe, aynı zamanda Kurtuluş mücadelesinin sembollerinden biridir. Yahya Kemal'in, sanat anlayışının dışına çıkarak vatan, millet, Türk tarihi gibi konulara yönelmesi; onun, dönemin hâkim zihniyetini sahiplenmesinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Bu dönemde eser veren bir başka büyük sanatçı da Mehmet Âkif Ersoy'dur. Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin resmen tayin edilen ilk üyeleri Süleymaniye Medresesi Müderrislerinden Arapkırlı Hüseyin Avni Efendi, Bergamalı Cevdet Efendi, Şevketî Efendi, Muhammed Hamdi Efendi, Halep Mebusu Şeyh Beşir Efendi, Şam Ulemasından Şeyh Bedreddin Efendi, Senedât-ı Hâkâniyye Memuru Haydarîzâde İbrâhim Efendi, Amasya Müftüsü Mustafa Tevfik Efendi ve ulemadan Bedüzzaman Said Nursî'dir. Bu üyeler dışında başkâtipliğe de o dönemde Dârü'l-Hilâfeti'l-Aliyye Medresesi Türk edebiyatı müderrisi olan Mehmed Âkif Ersoy getirilir (Albayrak, 1993: 507).

1918 yılına kadar yaklaşık 10 yıl İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne hizmet eden Âkif, milliyetçi-muhafazakâr yönüyle dönemin tanınmış aydınları arasında yer alır. Âkif, bu dönemde bir yandan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyede başkâtiplik vazifesi üstlenir, öte yandan Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde halkın moralini yüksek tutmak için vaazlar verir, bildiriler hazırlar ve halkı Kurtuluş mücadelesine destek vermek için örgütler.

Âkif, 1918 yılında Mekke Emiri Şerifi Haydar Paşa'nın davetlisi olarak Beyrut'ta bulunduğu dönemde Dârü'l-Hikmeye atanır. Beyrut'tan döner dönmez de bu kuruldaki görevine başlar. Kurumun doğrudan Meşihat Dairesi'ne bağlı olması dolayısıyla Meşihat Dairesi'nin yayın organı olan Ceride-i İlmiyye de bu kuruma bağlanır. Âkif, başkâtip olması hasebiyle Ceride-i İlmiyye'nin yönetiminden de sorumlu olur. Derginin 45-58. sayıları Mehmet Âkif'in idaresinde yayımlanır.

Âkif, devrin ileri gelen din büyükleri ve İslâm düşünürlerinin toplandığı bu kurumdaki görevini kabul ederken aslında oldukça yoğundur. Anadolu'yu baştan başa gezerek halkı Kurtuluş Savaşı lehine örgütleyen Âkif, öte yandan yirmi aydır kapalı durumda bulunan Sebîlürreşâd dergisini, yasağın kalkması üzerine, 4 Temmuz 1918 tarihinde yeniden yayımlamaya başlar (Düzdağ, 2013: 85). Bu tarih, Mehmet Âkif'in, Dârü'l-Hikmeye tayin edilmesinden beş hafta önceye denk gelir.

M. Ertuğrul Düzdağ'ın aktardığı kadarıyla, Âkif, o dönemde birbirinden zor ve önemli işlerle meşguldür. Said Halim Paşa'nın *İslâmlaşmak* adlı eserini Fransızca'dan tercüme eder. Sebîlürreşâd'da "*Bugünün Büyük Vazifesi*", "*İttihâd-ı Millî*" gibi birbirinden önemli makaleler yayımlar. Tercüme edilmeye başlanıp yarı kalan "*Esrâr-ı Kur'an*" adlı eserin tercümesine devam eder ve Dârülfünûn Maarif Nezaretine bağlı *Kâmus-ı Arabî Hey'eti*'nde Arapça kelimelere Türkçe karşılık bulmak göreviyle vazifelendirilir (Düzdağ, 2013: 89-92). Tüm bu önemli görevleri hakkıyla yerine getirmeye çalışan Mehmet Âkif, aynı zamanda Dârü'l-Hikmeti'l-

İslâmiyede başkâtiplik vazifesi üstlenir. Âkif, bir süre sonra kuruldan biriyle bir tatsızlık yaşar. Bunun üzerine dönemin şeyhülislâmı Haydârizâde İbrahim Efendi tarafından başkâtiplik uhdesinde kalmak üzere âzâlığa tayin olunur. Âkif, artık Reis'ten sonra en önemli kişi konumundadır: Hem başkâtip hem âzâdır.

4) Sen Başkâtipsin, Heyete Karışamazsın

Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmîye, dönemin en önemli İslâmî danışma kurulu mahiyetindedir. Meşihat makamı tarafından doğrudan yetkili kılınması ve dönemin önde gelen âlimlerini bünyesinde toplaması kurumun önemini ortaya koyar. Ancak, ortaya çıkan ikilik ve anlaşmazlıklar, kurumun etkinliğini azaltır. Dört yıl gibi kısa bir süre faaliyet gösterebilen kurumda reis, başkâtip ve âzâların sürekli değişmesi de bir bakıma bu anlaşmazlıkların sonucudur.

Said Nursî 1921 yılında yayımladığı *Tülû'at* isimli eserinde Dârü'l-Hikmetin neden kapandığını şöyle açıklar:

S -Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmîye neden hizmet edemedi?

C-En büyük hizmeti, adem-i hizmetidir. En büyük hareketi, hareketsizliğidir. Çünkü, buradaki hâkim olan kuvvet-i ecnebiye, lehinde olmayan her bir hareketi boğuyor. Hareket edenleri gördük: Mukaddes camilerde gâvurlara dua ettirildi ve mücahidlerin cevaz-ı katline fetvâ verdirildi... İşte Dârü'l-Hikmet, bu fırtına içinde âlet ettirilmedi. En büyük mâni olan ecnebî kuvvet, bütün kuvvetiyle ahlâksızlığı himaye ve teşci ediyordu.

İkinci derecede sebep:

Dârü'l-Hikmet eczaları, kabil-i imtizac, belki de ihtilât değil. Şahsî mezîyetleri vardır. Cemaat ruhu tevellüd etmedi. Ene'ler kavîdir, delinmedi ki, bir "nahnü" olsun. Ben, biz olmadı. Mesailerinde teşarîuk düsturuyula işe girişildi, teavün düsturu ihmal edildi.

Teşarîuk, maddiyatta eseri azîmleştirir, fevkalâde yapar. Mâneviyat ve efkârda âdileştirir, belki çirkinleştirir.

Teavün düsturu bunun tamamen aksidir. Maddiyatta cemaate nisbeten pek küçük, fakat yalnız bir şahsa nisbeten büyük eserlere vasıta olur. Mâneviyatta ise, eseri hârikulâde derecesine is'âd eder.

Hem de tenkitleri çok keskinleşmiştir, karşısına çıkan fikir parçalanır, söner. Ehakkı aramakla bazan hakkı da kaybeder. Hakta ittîfak, ehakta ihtilâf olduğundan, bence çok defâ hak, ehaktan ehaktır. Ehakkın müddet-i taharrisî zamanında, bâtılın vücuduna bir nev'i müsamaha var. Yani, bazan hasen, ahsenden ahsendir (Nursî, 2007: 361-362).

Said Nursî'nin de dikkatini çeken bu görüş farklılıkları, bireysel çalışmalara emek vererek topluluk için bir şeyler yapma düşüncesinin dışında hareket etme hatasını işaret eder. "Biz" in oluşmadığı yerlerdeki "ben" kavramı topluluk halinde hareket etmeye imkân tanımayacağı için, topluluktaki isimler de sık sık değişir.

Üyeler arası anlaşmazlık ve çekişmeleri açık bir şekilde dile getiren Said Nursî, büyük isimleri bir araya toplayan ve büyük beklentiler bulunan bu kurumun başarısız olmasının bir başka nedenini, kurumun yeterli güce sahip olmaması olarak

açıklar. Mary F. Weld'e göre, Dârü'l-Hikmet konusunda, Said Nursî, bu kurumun gerçek güçten mahrum bulunduğu için, çalışması gerektiği gibi çalışmadığı görüşüne sahipti. Mesela, Dârü'l-Hikmet, şeriatla büyük günahlar arasında belirtilen ahlaksızlıklara, alkol tüketimine ve kumara karşı etkili bir mücadele yürütememişti. Hâlbuki Anadolu'da yeni kurulan hükûmet, bu yönde bir kanun çıkarmıştı ve tek bir emir ile onları durdurabilmişti (Weld, 2006: 188).

Göründüğü kadarıyla Meşihat makamı tarafından kuruluşuna onay verilmiş olmasına rağmen, Dârü'l-Hikme aldığı kararları uygulama aşamasında pek yetkin değildir. Bu da kurulun bir yargı organından çok danışma organı şeklinde olduğunu gösterir. Bu danışma organındaki tartışmalardan biri de Mehmet Âkif ile âzâlardan biri arasında yaşanır.

Meclis-i Mebusan'ın "413 numaralı lâyiha"sında Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin yapısı, faaliyet alanları ve kurumda görev alanların statüsü belirlenmiştir. Fakat gerek Albayrak'ın gerek Akman'ın eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla bazı âzâların başkâtiplik makamını ve Âkif'i kabullenememeleri söz konusudur. Bu çatışmalar dönem dönem gün yüzüne çıkar. Bu tartışmalardan biri de kurumun yayın organı olan *Ceride-i İlmiye*'de yeterince yazı yayımlanamamasıyla ilgilidir. Eşref Edib'in *Ceride-i İlmiye*'nin 54. nüshasındaki yazıyla ilişkilendirerek anlattığı bu anı şöyledir:

Dârü'l-Hikme âzasından bazı zevat arasında kalem memurlarının iş çıkarmadıklarından şikâyet edildiği sırada bugün rahmet-i Rahman'a kavuşmuş bulunan âzâdan bir zat, başkâtibin kalem işleriyle pek alâkadar olmadığını söylemek istemiş. Başkâtip olan Âkif Bey de: "Sizin heyetiniz iş çıkarmazsa kalem ne yapsın?" diye mukabelede bulunmuş, âzâdan bulunan o zat da: "Sen başkâtipsin, heyete karışamazsın." deyince Âkif'in canı sıkılmış: "Vay beyim vay, öyle mi?" diyerek daireden çıkıp gitmişti. Hâdiseden haberdar olan Şeyhülislâm Hayrizâde İbrahim Efendi derhâl Âkif Bey'in âzâlığa tâyinini inha ederek iradesini istihsal etmiş, Âkif Bey de hâdiseden bir gün sonra başkâtiplik uhdesinde kalmak üzere âzâ sıfatıyla Darü'l-Hikme heyetine ilhak etmiş idi (Fergan, 2010: 815).

Dönemin Şeyhülislâm'ı Hayrizâde İbrahim Efendi, Âkif'i tanıyan, onun mülayim kişiliğini bilen ve kurumdaki ağırlığının farkında olan biridir. Âkif, *Sebilürreşad*'ı tek başına çıkarmakta gösterdiği başarıyı *Ceride-i İlmiye*'yi yönetmekte de göstermektedir. Dönemin önemli İslâm âlimlerinden olmasının yanı sıra önemli edebiyatçıları arasında da yer almaktadır. Bu değerlerin farkında olan Hayrizâde İbrahim Efendi'nin Âkif'i aynı zamanda âzâlığa tayin ettirmesi, onun kurumdaki önemini göstermek ve Âkif'in kurumdan ayrılmasını önlemek istemesiyle açıklanabilir.

Âkif'e duyulan saygı, ona verilen görevlerle de ölçülebilir. Âkif, Dârü'l-Hikmedeyken sadece başkâtiplik vazifesiyle kalmaz. Kuruma yönlendirilen önemli görevlerde de Mehmet Âkif, sorumluluk üstlenmektedir. Kurulun oluşturulmasından kısa bir süre sonra onlara büyük bir görev verilir. Buna göre, mektep ve medreselerde Kıraat-ı Kur'an dersinde okutulmak üzere bir kitaba ihtiyaç duyulmaktadır. Bu önemli görev için hem dinî bilgisi hem de edebî yeteneği güçlü kişiler görevlendirilir. Buna göre Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye başkâtibi Akif Bey, Darulfünûn medresesi Müderrisi umumisi Ahmed Naim ve Medrese-i Süleymaniye

müdürlüklerinden Ferit Bey olmak üzere üç kişilik bir komisyon oluşturulmuştur. Bu komisyon üyelerinin Pazartesi günleri Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyede bulunarak çalışmalarına karar verilir (Akman, 2009: 67).

Dârü'l-Hikme, dönemin önemli dinî kurulları arasında yer alsa da yaptırım gücünün yetersiz oluşu, üyeler arası anlaşmazlıklar, Kurtuluş Savaşı'nın yarattığı huzursuzluk ortamı ve İstanbul Hükümeti ile TBMM arasındaki yetki çatışmaları gibi nedenlerden ötürü kurum, uzun süreli ve etkili olamaz. Bediüzzaman Said Nursî, Mehmet Âkif Ersoy, Elmalılı Hamdi Yazır gibi önemli isimler bu gibi çeşitli nedenlerle kurumla olan bağımlı sonlandırır.

Mehmet Âkif, Kurtuluş Savaşı'nın en hareketli dönemlerinde sık sık Anadolu'ya giderek halka vaazlar verir. Onların ümidini canlı tutmaya çalışır ve onları Milli Mücadele'ye destek vermeye çağırır. Âkif'in kurumla olan bağımlı kesilmesi ve görevinin sonlandırılması da bu vesile ile gerçekleşir. Anadolu'ya geçerek Kuva-yı Milliye'ye katıldığı anlaşıldıktan sonra “görevinden izinsiz ayrıldığı” ve toplantıya katılmadığı gibi gerekçelerle 3 Mart 1920 tarihinde görevinden azl edilir.

5) İmzasız Makalelerde Âkif'in İmzası

Halkın dinî konularla ilgili çeşitli konulara dair merak ettikleri sualleri yanıtlamak, toplumun ahlakının ve inanç yapısının zarar görmesini önlemek amacıyla kurulan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye, kuruluşunu, yayımladığı bir beyanname ile bildirir. Bu beyanname ile hem kurul tanıtılır hem kurulun amacı, çalışma şekli ve yayın organı hakkında bilgi verilir. Müessesese, üç farklı gruptan oluşmaktadır: fıkıh, ahlâk ve kelâm. Kurula sorulan sualler ve danışılan konuların önce bu gruplardan hangisinin ilim alanına girdiği belirlenir, sonra soru ve istekler o gruba iletilir. Kurumda görev alanlar, danışılan her konu ve sorulan her soruya yazılı olarak yanıt verir. Kuruluşu beyanname ile açıklanan kurumun, halka erişim ve bilgilendirmeleri de beyannameler ve makaleler vesilesiyle gerçekleştirilir.

Bu dinî kurulun görev yaptığı dört yıllık zaman diliminde 13 farklı kişi tarafından Cerîde-i İlmiye'de yüze yakın makale yayımlanır. İsimsiz makaleler de bu sayıya eklenirse kurumun beyanname ve makale yayımlama açısından zengin bir çeşitliliğe eriştiği söylenebilir. Yazıların içeriğine bakıldığı zaman kurumun, konu çeşitliliğinin zenginliğine özen gösterdiği de görülür. Yazıların konuları kimi zaman sorulara yanıt mahiyeti taşıırken, kimi zaman içinde bulunulan zaman dilimi veya zihniyet unsuruna uygun olarak belirlenir. Örneğin, Ramazan ayında Ramazan ayının kutsiyeti, oruç tutmanın faziletleri, Ramazan Bayramı'nın nasıl idrak edilmesi gerektiği gibi konuları ele alan yazılar yayımlanır.

Ahlak kurulu, daha ziyade içinde bulunulan savaş durumu ve Batılılaşmaya duyulan merak dolayısıyla maneviyatın zayıfladığı düşüncesiyle makaleler yayımlar. Fuhuş ve çocuk düşürme olaylarının yaygınlaşması dolayısıyla da bu konuyu ele alan yazılar yayımlanır. Bu yazılarda, fuhşun dinimiz nezdindeki büyük günahlar arasında yer aldığı ve çocuk düşürmenin cinayet sayılacağı belirtilir. Ahlak kurulunun yayımladığı makalelerde, daha ziyade, güzel ahlak sahibi olmanın önemi, ahlakî bozulmanın büyük felaketleri beraberinde getireceği vurgulanır.

Makalelerde üzerinde önemle durulan sorunlardan biri de misyonerlik faaliyetleri, Anadolu'da yeni yeni baş göstermeye başlayan çeşitli mezhep ve tarikatlar, yanlış inanış ve hurafelerdir. Bu konuları ele alan yazılarda, savaş durumundan faydalanmak isteyenlerin ülkemizi içten çökertmek için misyonerlik faaliyetleri yaptığı belirtilir. Ayrıca bu düşman kuvvetler yeni yeni mezheplerin doğmasına ön ayak olarak İslâm birliği düşüncesini zayıflatmaya, milletimizin ana damarlarından birini zedelemeye çalışmaktadır. Yazılarda bu duruma dikkat çekilerek, halktan uyanık ve bilinçli olmaları istenir.

Kandil geceleri için ayrıca makaleler yazılır. Bu makalelerde de o gecenin ne anlama geldiği, önem ve fazileti, bu gecelerin nasıl idrak edilmesi gerektiği gibi konular ele alınır. İçinde bulunduğumuz savaş durumundan kurtulmak için bu gecelerin iyi değerlendirilmesi, bol bol dua edilmesi tavsiye edilir. İmzasız yazılar dışarıda bırakılırsa bu makale ve beyannamelerde İzmirli İsmail Hakkı, Seyyid Nesib Efendi, Ahmet Râsim Avni gibi kurul üyelerinin imzaları görülür (Akman, 2009: 92-107).

Bu bilgilerden de faydalanan Zekeriya Akman'a göre, Mehmet Akif'in Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyede çalıştığı dönemde bu kurumun neşriyatı arasında herhangi bir çalışması yer almamıştır (Akman, 2009: 125). Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye üzerine yapılan çalışmalardan hiçbirinde Âkif'in kurumda herhangi bir yayınının yer alıp almamasıyla ilgili kesin bir bilgiye rastlanmaz. Fakat Cerîde-i İlmiyye'nin bazı sayılarında kim tarafından yayımlandığı belli olmayan isimsiz makale ve beyannâmeler de bulunmaktadır.

Mehmet Âkif'in azledilmesine kadar süren zaman diliminde, Cerîde-i İlmiyye'nin toplam 14 sayısı onun başkâtipliği zamanında çıkar. Düzdağ'a göre, Âkif Bey'in Anadolu'ya geçinceye kadarki zamanda çıkan 45-58. sayılarla meşgul olduğu anlaşılmaktadır. Dergide, Dârü'l-Hikme adına yayımlanan imzasız 'beyanname'lerin bir ya da birkaçının Âkif Bey tarafından yazılmış olması ihtimal dâhilindedir (2013: 88). Görev bilinci ve üretken kişiliğiyle tanınan Mehmet Âkif'in yaklaşık 21 ay Dârü'l-Hikme başkâtipliği yaptığı ve bu süre içerisinde *Cerîde-i İlmiyye*'nin çıkarılması ve yönetilmesiyle yükümlü olduğu dikkate alınırsa Âkif üzerine yaptığı bilimsel çalışmalarla tanınan Ertuğrul Düzdağ'ın tespitinin daha doğru olduğu kanısına varılabilir. Kurum üyeleri arasında yazın yeteneği güçlü olması yönüyle Âkif'in diğer birçok üyeden biraz daha ön plan çıkması da bu görüşü destekler.

Bu düşüncelerden hareket edilerek imzasız beyanname ve makaleler arasında Âkif'e ait bir çalışma olup olmadığının araştırılması, bu çalışmanın temel basamaklarından biri olarak belirlendi. Derginin özellikle Âkif'in başkâtip olarak görev yaptığı 45-58. sayılarının orijinal nüshaları İstanbul Müftülüğü Diyanet İşleri Başkanlığı Süreli Yayınlar bölümünden elde edilerek incelendi. Söz konusu sayılar arasındaki 499 matbu sayfa incelenerek imzasız makale ve beyannameler üzerinde duruldu. Ceride-i İlmiyye'nin, Ramazan 1337 (Miladi: Mayıs-Haziran 1919) tarihli 4. cilt ve 46. sayısında yer alan ve 1418-1424. sayfalar arasında bulunan "Huzûr-ı Sâmi-i Meşihatpenahiye" başlıklı, yazarı belirtilmeyen makale, dil özellikleri ve kurgusu yönüyle dikkate değer bulundu. Dârü'l-Hikmeden Meşihat Makamı'na yazıldığı anlaşılan ve çeşitli tehlikelere dikkat çeken bu makalenin dil ve anlatımının Âkif'in üslubuyla örtüştüğü konusundaki izlenimimiz dolayısıyla söz konusu makale transkribe edildi:

Huzûr-ı Sâmi-i Meşîhat-Penâhiye

Ma'lûm-ı sâmi-i cenab-ı meşihatpenahiyeleri olduğu üzere daha müterakkî ve daha kavi'üş-şekime zann olunan bazı devletlerin yalnız bünyan-ı siyasilerini değil bünyan-ı ictimaiyelerini bile bir iki batın içinde hadm etmeğe kafi gelen hadenat-ı azimenin sadematına karşı Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye asırlardan beri mücadele mecburiyetinde bulunmuş ve bu yüzden nice nice ihtiyacat içinde kalmış olduğu halde yine kıymetli bir metanet-i ruhiye ve selayet-i ictimaiye ibraz ü isbatından bir vakit mahrum olmamıştır ki bu devlet vesait-i medeniyesinin noksanına rağmen bu ruhu, bu bünyan-ı ictimâiyi üss-i ma'nevîyatı olan din-i İslâm'a ve fıkdan-ı ihtimamla beraber ehl-i İslâm'ın kalplerinde az çok cay-gir olmuş bulunan nefsi ve ahlakî menbalara medyundur.

Muvazene-i saadet-i âlemde İslâm'ın ve bilhassa Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'nin salah veya âdem-i salah nokta-i nazarlarıyla mebsuten mütenasib daima müsabet veya menfi bir te'sir-i mühimme caiz olduğu tarih gibi vakayi-i ahire dahi bir devran-ı muntazam ile isbat-ı vücud edecektir. Bu devletin salah-ı ruhani ve cismanisi muhteva olduğu anasır-ı siyasiyenin salahına bu ise unsur-ı İslâm'ın ahlaken, ictimaen siyase-i salah-ı kâmiline vabeste olmasına nazaran unsur-ı İslâm'ı batınından ifsad edecek ve bünyan-ı dîni ve ictimaiyesini tekalib ü tebdil sevdasına düşecek emânîye ağmaz-ı ayn eylemek bütün beşeriyete sârî cinayat-ı azimeye ağmaz-ı ayn eylemek demektir. Kabiliyet-i istimsaliyesi kabiliyet-i temsiliyesinden çok fazla olan İslâm'ın salah ü ıslahu ise ruh u kalbinden üfleyecek bir nefha-i mehdiye ile kaimdir.

İslâm bünyan-ı ruhu ve ictimaiyesi bu zümre-i beşerin ba'z-ı temayülat-ı âcile-i ru-zümresinden mütebeis-i eradat ve ihtirasat-ı kaviye mahsulü olan mevzuat-ı kasraya değil bütün beşeriyetin fitrât-ı sâfiye-i asliyesi mukteziyatının ve bi'l-cümle âr ü menâfi'-i muhtelifanın mahsulesini vuku-ı beşerin müsalemet-i âma ve mes'udiyet-i kâmileşi gayesini i'tidâl ile takib eden kavanin-i kamike-i hakikiyeye ibtina eylemiş ve hepsini düstür ü hiddet-i Hâlık'a bağlamış olmağla her vechle ifrât ü tefrît arasında mütevassıt bir mevkii hâizdir ki bu mahiyetinden ba'zen inhurâfa mecbur edecek daha mühim esbâb daima vücudunu muhafaza eyler.

Hayatı vazifeden vazife için mücâhededen ibaret bilen ve Türkiyât-ı ictimaiye nisbetinde vezâifin tezâyüd ü teksîrine kail olan İslâm, hürriyeti tatmîn-i şehvât vadisinde harab ü cidal için serbazlık telakki etmeyüb icrâ-yı vazifede tehakküm-i ağıyardan azâdelik mahiyetinde görerek bütün vecihe-i tehavvülâtını şüûnat-ı müteceddide içinde bir ser-i bekaya çevirmek lüzumuna îman eylemiştir.

Bu imanı ifsâda uğrayan bir Müslüman'ın cem'iyet-i beşeriye içinde hayra tevcihi için zaman bulmak muhal gibidir.

Vicdân-ı İslâm'ın havâs-ı mümeyyizesinden biri ma'rûf olan o emr-i şerifeye muhabbet ü mutâvaat bed'ü münkerata karşı fiilen olamazsa kavlen bu da olamazsa kalben buğz u mukavemet etmektir ki ehl-i İslâm bu derecât-ı selaseyi mertebe-yi imanına, musâlih ü menâfi'-i umumîyenin icâbatına göre ibrazdan hâlî kalamaz. Mertebe-i sâlise hakkında ez'af'ül-îmân buyurulduğu için daha aşağısını dinden hurûc ile mütel'azım addeder vicdan-ı İslâm hadisât-ı hayatiyesini hep bu nokta-i nazardan tahlil ve mukayeseye almış ve o nisbette muhitine karşı muhabbet ü nefret beslemek i'tiyâdını kazanmıştır.[.] Bu i'tiyâd ile ehl-i İslâm muhabbet besleyebildiği

hey'et-i siyasiye etrafında her nev' terakkîyat-ı ilmiye ve medeniyeyi kucaklamak için bütün fedakârlığı ihtiyâr edebildiği halde daima bağz u nefret beslemek mecburiyetinin hiss eylediği bir hey'et-i siyasiyenin etrafından dağılmağa ve rûh-ı aslıyyesinin mümkün olduğu kadar muhafazası bâbında çareler taharrisine başlamak için bir meyl-i vicdânî duyar[.] İşte idare-i İslâm ile kaim bir hey'et-i siyasiye için hikmet-i hükûmet bu mebd'e'den başlar.

Devletin tarih-i terakkî ve tedennîsi gözden geçirilir ve bunlardan mütehasıl tecârîbe atf-ı ehemmiyet edilirse görülür ki tedenniyâtımız hep rûh-ı milletin tebdîline doğru yürüyen harekâtla mebsûten mütenasib gitmiştir. Bizi en çok harab edenler en çok karıştırmak ve değiştirmek isteyenlerdir.

Her devlet ve milletin mahfûf olduğu muhit-i medeniyetten iktibası vâcib birçok vesâil-i terakkîsi vardır. Ümmetlerin ahvâline ihâle-i nazar ile ibret almak müteazzım olmak ve icabına tevfiik hareket etmek kitab-ı dinimizin öğrettiği esâsattan bulunmak hasebiyle ihtiyacat-ı hakîkiyenin tedavisi için elzem teceddüdatta dinimiz taassub değil, temessük ve teşebbüs emr eylemiş ve ıslahat-ı meşbu'atının birçoğunda devlet ibtida dininin teşvikine istinâd etmiş iken netâic-i ıslahat ve teceddüdâtında ilânihâye esâsat-ı rûhiye ve ictimaiyemizle i'tilâfa devamı lüzumundan ale'l-ekser zühûl eylemiş ve edvâr-ı ahirede olduğu gibi bu zühûlün kasd ü irâdeye iktirân ile mütenâsiben sükûta mahkûm olmuş ve hele ba'z-ı erbab-ı hevesin rûh-ı dine karşı açtığı mübarezât-ı tesvil-kârâne ile sarsıla sarsıla şimdiki haline gelmiştir. Edyân içinde İslâm en semâhatkâr en hürriyet-perver bir dindir hürriyet-i vicdanı İslâm kadar inkişaf ettirmiş bir din ve vatan-ı Osmâni gibi sînesinde birçok edyân ü mezâhib mensubiyetini yaşatmış bir vatan gösterilemez.

İslâm bir ferdi en basit en zâhiri bir akd ile bir kelime-i tevhîdi ikrar ile â'ile-i ictimaiyesine kabul eylemiş ve ancak bir hıyanet-i fî'liye veya kavliyyesiyle seyyie-i batinesini izhar edenleri redd etmek hakkı muhafaza etmiştir. Bu düstûr-ı hürriyetten bu semâhat-ı şâmilelerden bi'l-istifade harim-i İslâm'da nifak ile yaşayan fertler, zümreler asr-ı sa'adet peygamberinden bu ana kadar bulunmuş ve Kitâb-ı Azimü'ş-şan bunların evsâfını tanıtmıştır[.] Bu gibiler hakîkatte İslâm değil ciddi bir insan bile oldukları halde din bunlardan hukuk- insâniyet ve İslâmiyeti dirîğ etmemiş ve hâlbuki bunlar daima fırsat buldukça zarar-ı İslâm'ı menfaat ve ganimet add etmekten çekinmemişlerdir. Tarihte hükûmet-i İslâmiye'nin bütün tezelzülât-ı aslıyesi ve ıztrabât-ı dâhiliyesi hep bunların yüzünden olmuştur. Son zamanlarda İslâm'ın terakkîsine hizmet bahanesiyle ruhu adetâ imhaya doğru yol almak isteyen bu kabîl ba'z-ı cereyanlar hadis olmuştur ki bilhassa hengâm-ı harpte bunlar memleket ile dîni ve ictimâî hurûb-ı dâhiliyeye germî vererek kalb-i İslâm'ı pek ziyade ceriha-dâr eylemiştir. Bu cerihalari anlamak için taşralardan peyderpey alınmakta bulunan muharrerât ü ahbâr ve mündericatinı izaha hacet olmuyor. Merkez hilâfet-i seniyyenin sîmâ-yı ahlâkı ve ictimâiyesini gözden geçirmek kifâyet edecektir.

Binâ-yı ictimâî-i İslâm evkât-ı hamsede salâti-i cemaatle namus-ı aileden başlar. Fezâil-i ahlâk-ı İslâmiye ise muhabbet-i âh ve mahâfet-i âh ile hayânın taht-ı zîmânındadır.

Halbuki terakkî ve teceddüd nâmiyle İslâm'a uzanmakta olan dest-i tetâvül bunlara kadar taaddî etmek istemiştir. Harâb tiyatrosu binalarının faaliyetini ihlâl

etmek istemediği halde medâris ü cevâmi' ü mesâcid vesâire gibi mahâl-i mukaddesenin fuzûli işgalleri tahripleri hatta ba'zen hedmleri altında gizlenen ma'nâ-yı iltizâm birçok mahallelerde Müslümanları ma'bedsiz bırakmağa ve cema'ate müdâvemet-i i'tiyâdinin tenezzülüne bâis olmuş ve bugün bu tahribâtı ta'mir etmek için lazım gelen vesâit-i mâliye bir çâre-i tahmin bulunamazsa tedarik edilemeyecek dereceye vâsıl olmuştur.

Sevk-i ihtiyâc ü ıztırâb ile tabaka-i câhilenin ma'rûz olduğu sükût-ı ahlâkiye çare taharrî olunacak yerde bu ihtiyâcdan azâde ve hatta ta'lîm ü tahsile dildâde şebân ü nisvânın ruhlarından sun'î tedbirler ile âb-ı hayatı silmek için fevkalâde gayretler gösterilmekte ve her yerde (İza lem testehi fe'sna mâ şî'te) serî tecelli eylemektedir. Bu sükûtun ne sefil bir mertebeye geldiğini göstermek için zükâklarda kazâ-yı hâcet laübâlîliği kâfi bir şahiddir.

Bir taraftan din-i İslâm'ın tervîc ü teshîl eylediği emr-i nikâhın tahdîd ü taziykî adımları atılırken diğer taraftan hayât-ı ferdiye ve ictimâiyede mazarrat-ı elîmesini bilerek pek ziyade tahzîr ile fevâhişin teksîr-i tezyîdi esbâbına revâc verilmekte bulunmuştur.

Mukaddemâ enzâr-ı icabetten mahfûziyeti ve iffetin vakâr ü ciddiyeti sayesinde her tarafta ulviyet-i rûhiyesine hürmet ettirerek mes'ud yaşayan İslâm kadınları câhiliyet-i evvelâya irtica[.] teberrüc-i câhiliye sevk olunarak tezlîl ü mahâfil ü mecâmi'de pâzde-i ihtirâs olmak derecesine tenzîl edilmiştir. Bu halin ihtiyâc-ı zamandan değil, müessesât-ı ilmiyyeye kadar sokulan ba'z-ı tesvîlât-ı sanîadan neş'et eylediğine matbuât sahâifinden ba'zıları pek iyi şâhid olabilirler.

Efkâr u hissiyât-ı umûmiye gözetilmeyerek ittihaz ediliveren ba'z-ı husûsi kararlar, istibdâdî arzular neticesi olarak bugüne kadar hudûse gelen hâdisat-ı seyîye yalnız memleketimizde değil, bütün dünya üstünde fena intiba'lar husûle getirmiş, “Türklerin terakkî namına yaptıkları yegâne şey kadınlarını terzîlden ibaret oldu” dedirtmiştir.

İslâm'da taleb-i 'ulûm-ı nâfia zükûr u inâs için bir vecibe olmak haysiyetiyle Müslümanların dahî devletin gerek zükûr gerek inâsları namına ulûm u maarif müesseseleri istemeğe elbette hakları vardır. Fakat bu müesseseler öyle bir sâhayı öyle bir rûh-ı terbiyeyi hâiz olmalıdırlar ki oralarda Müslüman evlatları bütün rûhuyla yükselmek gâyesini ta'kîb etmeli ve hissiyât-ı necîbeleri ifsâd değil, ıslah olunmalı ve binâenaleyh en müşkül-pesend ailelerin bile evladını göndermek için büyük incizâblar duymalı ve bu sûretle nev-resîde-gân maârif daima güzide anâsırı muhteva bulunmalıdır.

Aks-i halde erbâb-ı tahsîli cahillerinden daha dûn bir seviye-i ahlâkiyede bulunacak olan bir milletin hâl ü istikbâlinden hiçbir ümid beslenememek tabiidir.

Vezâif-i İslâmiye zurûriyata, hâcâta, mehâsin ü kemâlâta âid olmak üzere üç nev'i ihtivâ etmiş ve hukûk-ı tabîiye ve esâsiye demek olan zarûriyyât ser'-i İslâmi'de hıfz-ı din, hıfz-ı nüfûs, hıfz-ı neseb, hıfz-ı emvâl, hıfz-ı akl, hıfz-ı arz u namus olmak üzere tesbît olunmuştur. İşte Müslümanların dârülhilâfeleri olan kendi vatanlarında bütün bu merâtib-i selâsede hürriyetle mazhar-ı inkîşâf olacakları yerde sâlifü'z-zikr-i zarûriyyatlarından bile mahrûmiyetlerine gidilerek rencide edilmelerine devam olunması sade hayât u menfaat-ı devletle değil, menfaat-ı

umûmiye-i beşeriye ile bile kâbil-i te'lîf olmamağla hükûmet-i hâzıradan bu fenalığın izâlesi için kemâl-i dikkat ü ihtisâm ile mekteblerin terbiye-i dîniyye ve ahlâkıyyelerine muvaffak olacak ve milletin şübheli nazarlarını tashih edecek ve edeb ve hayâ ve vakâr u iffette seviye-i ma'rifeti kadar yüksek talebe ve tâlibât yetiştirecek midirler, muallimler, muallimeler, me'murlar ta'yinine ve perr ü garâmlarının ıslahına i'tina etmek gibi ümitler beklendiği bir sırada zükûr u inâs dârülfünûnlarının tevhidî da'vası gibi yeni bir mes'elenin hudûsuna meydan verilmiş ve bunların bir bina altında cem'ine rızâ gösterilmiş[.] Dârülfünûnun ciddî ve sünnî Müslüman evlatlarına karşı seddine muâdil bir karar ittihâz edilmiş gibi görünerek alelâde kanunlarla bile tağyîre câiz olamayacak olan hukûk-ı İslâmiye'nin nazar-ı dikkatinden dûr tutulması ümid olunan basîret-i siyâsiyeye muhâlif bir hâdise-i garîbe değil midir?

Vatanın bütün teklîfini yüklenen ve bu bâbda her nev' felâketlere tahammül eden rûhun kudsiyetini, kalbin nezâhetini bütün lezâiz-i nefsânîyenin fevkinde tanıdığını her zaman isbât etmiş ve bu hasletiyle devletin istinad-gâhı bulunmuş olan ehl-i İslâm'ın müsademât-ı hâdisat içinde daima ezilmekten hâli kalmayan hukûk-ı esâsiyesinin himâye ve sıyâneti ve terbiye-i dîniye ve esâsat-ı ictimâiyesi ve beynel'anâsır hukûk-ı mütekâbilesi nokta-i nazarlarından hüsn-i inkışâfa mazhariyeti bâbındaki amel ü temenniyât meşru'alarının tatmini hükûmetimizin en evvel i'tina edeceği vezâif-i kânûniye ve şer'iyelerini teşkil eylediği gibi bilhassa makam-ı celîl şeyhülislâmîlerinin vazîfe-i esâsiyesi ahkâm-ı İslâmiyenin muhafaza ve tatbîkine tekeffül kânûn-ı esâsiyedeki hukûk padişahının en büyük hisse-i mes'ûliyetini der-uhde etmek memleket ve hükûmetin ahvâl ü cereyân-ı dînîsini murakabe ile îcabının icrasına tevessül eylemek olduğunda da şübhe yoktur.

Buna binâen hakâik ü meâlî-i İslâmiye'nin neşri ve ahlâk-ı fâzıla-i İslâmiye'nin ta'mîmi vazîfesiyle mükellef olan Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye maksad-ı te'sisine büsbütün mugayir olan hâlât-ı ma'rûza hakkında matbuat ile teşrih-i hakikati mahzûrdan gayr-i sâlim görerek evvel emirde inâs dârülfünûnunun zükûr dârülfünûnundan büsbütün ayrı ve hatta uzak bir binaya naklinden sonra tadrîsat ü idârelerinde âdâb ü terbiye-i İslâmiye'ye mürâat ettirilmiş esbâbının istikmâli, saniyyen mekâtib-i sâire hakkında dahî aynı nokta-i nazardan ıslahât-ı ciddîyede bulunulması için makâm-ı sâmi-i fetvâ-penâhilerince gerek meclis-i vukela ve gerek ma'ârif nezâreti nezdinde teşebbüsât-ı lâzîmenin vücûbunu bi'l-ittifak mütehakkık görmüş ise de icrâ-yı îcâbî menût-ı re'y müftî'l-enâmileridir[.] Ol bâbda emr u fermân hazret-i velî'ül-emîrindir. (Ceride-i İlmiye, 1337: 1418-1424).

Aynı tarihlerde Âkîf'in Sebîlürreşâd dergisinin yazar kadrosunda bulunduğu konusundaki bilgimiz dolayısıyla Sebîlürreşâd dergisinin nüshaları arasında benzer konuyu ele alan bir yayın olup olmadığı da araştırıldı. Derginin Millî Kütüphane kayıtlarında yer alan 12 sayısı tarandı. Yapılan incelemeler sonucunda, derginin 16 Recep 1337 (Miladî: 17 Nisan 1919) tarihli 16. cilt ve 406-407. sayısının 148-150. sayfaları arasında "Darü'l-Hikmetü'l-İslamiyye'nin Mühim Bir Müracaatı: Huzur-ı Sami-i Cenab-ı Meşihatpenahiye" başlıklı bir makaleye rastlandı. İmzasız olarak neşredilen bu makalenin, Ceride-i İlmiye'de yayımlanan "Huzûr-ı Sâmi-i Meşihatpenahiye" adlı makalenin aynısı olduğu görüldü. Aynı makale Nisan 1919'da önce Sebîlürreşâd dergisinde, Mayıs 1919'da da Ceride-i İlmiye'de neşredilmiştir.

Makalenin başkasına ait olabileceği düşüncesiyle hem Sebîlürreşâd'da hem Ceride-i İlmiye'de yayım yapan yazarlar araştırıldı. Geniş bir yazar kadrosuna sahip bulunan Sebîlürreşâd dergisinde Ceride-i İlmiye yazarlarından sadece dört ismin makale ve düşünce yazısının yayımlandığı tespit edildi: Mehmet Âkif Ersoy, İsmail Hakkı (İzmirli), Bergamalı Ahmed Cevdet ve Elmalılı Hamdi (Yazır). Bu dört isimden Mehmet Âkif dışındaki yazarların Ceride-i İlmiye'deki makale ve beyannamelerinde isimlerini saklamadıkları belirlendi.

İzmirli İsmail Hakkı Bey'in "İslâm Devleti'nin Temeli, Hikmet-i Teşri ve Mehasin-i Şerayî, İslâm Âlimleri ve Mütefekkirleri, Oruç ve Ramazan'ın Faziletleri, Dinî Mev'izeler" başlıklı 5 makalesinin bulunduğu ve hepsinde de İsmail Hakkı Bey'in imzasının yer aldığı görüldü.

Ceride-i İlmiye'nin, bu kurulun yayın organı olma görevini üstlendiği dönemde Bergamalı Ahmet Cevdet Efendi'ye ait iki makaleye rastlanır: Vazife-i İnsaniye, Hikmet-i Edyân.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın ise Ceride-i İlmiye'de "Tövbe" isimli tek makalesine rastlanır. "Huzûr-ı Sâmi-i Meşihatpenahiye" adlı makalenin yazıldığı tarihte Muhammed Hamdi, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin başkanlık görevini yürütmektedir. Kanımızca başkanı olduğu kuruma dair bir makale neşrederken, ismini gizli tutmasını gerektiren bir durum bulunmadığı için yazmış olduğu bir makaleyi isimsiz yayımlaması olanak dâhilinde değildir.

Bu üç yazara ait 8 makale gözden geçirilmiş ve bu makalelerin dilinin "Huzûr-ı Sâmi-i Meşihatpenahiye" ile örtüşmediği gözlemlenmiştir. Söz konusu 8 makalede, tasavvufi istilahlara ağır bastığı resmî ve kuru bir anlatım gözlemlenirken eserlerin konularının da doğrudan doğruya tasavvuftan seçildiği tespit edilmiştir. Oysa "Huzûr-ı Sâmi-i Meşihatpenahiye"de eğitim konusu ele alınmış; üniversitelerin kız ve erkek öğrenciler için ayrı olması gerektiği şeklindeki görüş, çeşitli örnekler ve açıklamalarla dile getirilmiştir. Ayrıca, anlatımdaki sağlam kurgu ve dil anlayışı ile deyimler ve halk söyleyişleri de yazının edebî yetkinliğe sahip bir kalemden çıkmış olduğuna işaret eder.

Sonuç ve Öneriler

Resmî yetkilerinin az olması, yaptırım gücünü yeterince kullanamaması ve farklı görüşlere sahip üyeleri bir arada buldurması bakımından bir bütünlük oluşturamaması gibi zaafı bulursa da Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye, dönemin en önemli dinî kurulları arasında yer alır. Dönemin Meşihat makamı tarafından doğrudan görevlendirilen bu müessese, görev yaptığı dört yıllık zaman diliminde kendisine verilen görevlerin tamamına yakını yerine getirir. Kurum kapatılıncaya kadar Ceride-i İlmiye'yi çıkarır, orada çeşitli makaleler ve bilgilendirici yazılar yayımlar.

Taşra vilayetlerinde kendilerine bağlı teşkilatlar kurar, bu teşkilatları denetler. Kendisine yazılı olarak ulaşan her türlü görüş ve öneri isteklerini, derin ilmî araştırmalarla yanıtlar. Çeşitli dönemlerde; Mehmet Âkif Ersoy, Muhammed Hamdi Yazır, Bediüzzaman Said Nursî, İsmail Hakkı Bey, Seyyid Nesib Efendi gibi dönemin önemli âlimlerini bünyesinde toplar. Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı, altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmaya başladığı bir zaman diliminde görev

yapar bu müessese. Savaş yıllarının imkânsızlıklarına, zorluklarına rağmen kendisine verilen görevi, layıkıyla yerine getirmeye çalışır.

Bu çalışmada ortaya konmaya çalışılan şeylerden biri, Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyenin ne kadar zor şartlarda ne derece ulvî bir görevi yerine getirdiğidir. Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutabilme ya da yeni bir devlet adıyla var olma mücadelesinin yaşandığı bir dönemde, kurumun, halkın ahlâk yapısının bozulmasını önlemek için neler yaptığını ortaya koymaktır. Ayrıca, dönemin önemli âlimlerini bir araya toplaması açısından kurumun fikir ve kalem gücünü bir kez daha vurgulamaktır.

Ortaya konmaya çalışılan unsurlardan biri de Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye ve Mehmet Âkif Ersoy münasebetidir. Araştırmalarımıza göre Âkif, kurumun en önemli isimleri arasındadır. Âzâlardan biriyle yaşanan bir tartışma üzerine hem başkâtip hem âzâ olması, onu başkandan sonraki en yetkili kişi kılar. Araştırmalarımıza göre Mehmet Âkif, Dârü'l-Hikme başkâtipliği görevindeyken Ceride-i İlmiyye'nin yayımlanmasıyla bizzat ilgilenir, toplantı kayıtlarını tutar, kararları tutanaklara geçirir. Ertuğrul Düzdağ'ın belirttiği gibi, Ceride-i İlmiyye'deki özellikle edebî değeri yüksek imzasız makalelerden biri ya da birkaçının Âkif'e ait olması da olasıdır. Transkribe edilerek çalışmamız içinde verilen “Huzûr-ı Sâmi-i Meşihatpenahiye” adlı makalenin yukarıda belirtilen kıstaslar dolayısıyla Âkif'in kaleminden çıkmış olması muhtemeldir. Bir başka olası nokta, Mehmet Âkif Ersoy'un, kurum üyelerinden Bediüzzaman Said Nursî ile dostluk bağlarının bulunması ve dini konularda fikir alışverişinde buldukları görüşüdür. Bu görüş de ayrı bir araştırma ve çalışma konusu ihtiva ettiği için bu çalışmada ayrıntılarıyla ele alınmamıştır.

Kaynakça

- Akman, Zekeriya. (2009), *Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Bir Üst Kurul: Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Albayrak, Sadık. (1993), “Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye”, *İslam Ansiklopedisi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. C 8, İstanbul.
- Albayrak, Sadık. (2014), *Son Devrin İslâm Akademisi Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiye*. İz Yayıncılık, İstanbul.
- Badıllı, Abdülkadir. (2019), *Bediüzzaman Said-i Nursî Mufassal Tarihçe-i Hayatı*, SEBAT Basım Yayım, İstanbul.
- Ceride-i İlmiye*. (1337/1919), 4/46:1418-1424, İstanbul.
- Caviş, Abdülaziz. (1974), *Anglikan Kilisesine Cevap*, (çev.) Mehmet Âkif, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. (2013), *Mehmed Âkif Ersoy*, Kapı Yayınları, İstanbul.
- Fergan, Eşref Edip. (2010), *Mehmed Âkif-Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, (haz.) Fahrettin Gün, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Kemal, Yahya. (2017), *Eğil Dağlar*, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

- TBMM Yayınları. (1991), *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*. Devre 3, İctima Senesi 4:2, TBMM, Ankara.
- Nursi, Said. (2007), *İlk Dönem Eserleri*, Söz Basım Yayın, İstanbul.
- Semiz, Muhammed S. (2014), “Dâru'l-Hikmeti'l İslâmiye'nin Yapısı ve Faliyetleri”. *İrfan Mektebi*. 8: 87, s. 8-13.
- Weld, M. F. (2006), *Bediüzzaman Said Nursî: Entelektüel Biyografisi* (Ed.) İbrahim M. Abu-Rabi', Etkileşim Yayınları, İstanbul.